

Znaczenie kapitału amortyzacyjnego w finansowaniu inwestycji rzeczowych polskich przedsiębiorstw – wyniki badań ankietowych

Jolanta Iwin

Wprowadzenie

Amortyzacja środków trwałych w przedsiębiorstwie stanowi swoistą kategorię finansową. Wiąże się ona z procesem rozłożenia w czasie obciążenia finansowego, aż do momentu jego całkowitego zaniknięcia. Jest związana ze zużyciem się i reprodukcją środków trwałych. Będąc bezpośrednim następstwem szczególnego sposobu przekazywania wartości i odtwarzania środków trwałych, amortyzacja stanowi uogólnienie przenoszenia wartości produkcyjnych środków trwałych ze sfery produkcji do sfery podziału i obiegu oraz ponownego wprowadzania tej wartości do sfery produkcji w sposób zdeterminowany specyficznym charakterem zużywania się tych środków. W przypadku inwestycji rzeczowych przedsiębiorstwo uzyskuje dwie formy amortyzacyjnych środków finansowych: środki wynikające z uwolnienia kapitału na skutek odpisów amortyzacyjnych oraz środki wynikające z pomniejszenia podstawy opodatkowania – podatkowej osłony amortyzacyjnej. Dlatego należy przyjąć, że **amortyzacja, będąc źródłem finansowania majątku trwałego w przedsiębiorstwie, poprzez efekt uwolnienia kapitału oraz efekt podatkowy, stanowi kapitał firmy, którego wartość i istota są niezwykle ważne dla polskich przedsiębiorstw.**

Celem opracowania jest prezentacja wyników badań, które wskażą na zależność między wartością kapi-

tału amortyzacyjnego a wielkością nakładów na inwestycje rzeczowe polskich przedsiębiorstw. Analizę przedsiębiorstw przeprowadzono na podstawie badań ankietowych¹. Należy jednak podkreślić, że realizacja badań ankietowych w Polsce napotyka poważne trudności². Przedsiębiorstwa chroniąc „tajemnicę handlową” często nie wypełniają ankiet, nawet gdy służą one weryfikacji istotnych dla nich zagadnień. Wśród przedsiębiorstw panuje opinia o wysokich obciążeniach podatkowych. Z drugiej strony władza ustawodawcza i wykonawcza wskazuje, że istniejące i proponowane rozwiązania z zakresu podatku dochodowego, szczególnie dotyczące amortyzacji środków trwałych, mają zmniejszyć ciężar podatku i stymulować przedsiębiorstwa do podejmowania inwestycji rzeczowych. Tymczasem przedsiębiorstwa nie są zainteresowane empiryczną weryfikacją tych poglądów³. Uwidocznia się tutaj ich awersja do badań ankietowych, nawet dla nich istotnych.

¹ Badania ankietowe realizowane były w ramach projektu badawczego KBN pt. *Podatkowa tarcza amortyzacyjna a wartość inwestycji rzeczowych przedsiębiorstw*, zarejestrowanego po numerem: 2 H02C 09822.

² W ramach prowadzonych badań rozesłano 5.000 ankiet do przedsiębiorstw w całej Polsce. Na ankiety odpowiedziały 383 przedsiębiorstwa, z czego do badań można było wykorzystać 261 ankiet.

³ Warto dodać, że w celu promocji badań autorka opublikowała artykuł, w którym podkreśliła istotność dla przedsiębiorstw prowadzonych badań ankietowym, licząc tym samym na większe zainteresowanie ankietami ze strony przedsiębiorstw. Por. J. Iwin: *Podatkowy efekt amortyzacji*. „Gazeta Prawna” nr 151/2002 z dnia 6.08.2002 r.

Ankiety przeprowadzono w okresie czerwiec – sierpień 2002 r. i obejmowała ona zagadnienia z zakresu:

- informacji ogólnych dotyczących przedsiębiorstwa,
- informacji dotyczących realizowanych przez przedsiębiorstwo inwestycji rzeczowych w latach 1995-2001 oraz źródeł ich finansowania,
- ogólnych informacji finansowych firmy, ze szczególnym uwzględnieniem metod amortyzacji podatkowej oraz ich wpływu na wynik finansowy i wielkość płaconego podatku dochodowego.

Wśród badanych przedsiębiorstw dominowały firmy zatrudniające powyżej 250 pracowników i zorganizowane w formie spółek prawa handlowego, czyli spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i spółek akcyjnych. Największą grupę stanowiły firmy zorganizowane w formie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, a wśród nich przedsiębiorstwa zatrudniające od 50 do 100 pracowników. Drugą grupę stanowiły spółki akcyjne zatrudniające powyżej 250 pracowników. Ponieważ celem ankiety było zbadanie zarówno istoty kapitału amortyzacyjnego w finansowaniu inwestycji rzeczowych, jak i jego wpływu na strukturę kapitału, taka struktura badanych przedsiębiorstw wydaje się właściwa. Ważny jest także charakter prowadzonej działalności gospodarczej, gdyż warunkuje on wielkość majątku trwałego przedsiębiorstwa i w konsekwencji także kapitału amortyzacyjnego. Największą grupę wśród badanych przedsiębiorstw stanowiły firmy produkcyjne. Przedsiębiorstwa te posiadają największy majątek trwały i tym samym dokonują najwyższych odpisów amortyzacyjnych, a zatem dla nich właśnie kapitał amortyzacyjny ma największe znaczenie.

Zamierzeniem autorki było zbadanie przedsiębiorstw w ciągu sześciu lat, od 1995 r., czyli od czasu ostatniego urzędowego przeszacowania wartości początkowej środków trwałych, do końca 2001 r. Od 2002 r. zaczęła bowiem obowiązywać znowelizowana ustawa o rachunkowości, która wprowadziła istotne zmiany zarówno w strukturze bilansu przedsiębiorstwa, jak i zasadach określania wartości środków trwałych. Dlatego istotny jest czas prowadzenia działalności przez przedsiębiorstwo. Wśród badanych przedsiębiorstw największy udział miały firmy zorganizowane w formie spółek prawa handlowego prowadzące działalność dłużej niż 5 lat. Można stwierdzić, że zamierzenie autorki zostało zrealizowane, gdyż 93% badanych firm prowadzi swą działalność powyżej 5 lat.

Powyższe rozważania w tej części opracowania miały charakter wstępny. Głównym ich celem było przybliżenie badanych przedsiębiorstw i określenie poprawności wyboru bazy firm poddanych badaniom. Obecnie można powiedzieć, że wśród firm, które odpowiedziały na ankiety, dominują przedsiębiorstwa produkcyjne zorganizowane w formie spółek prawa handlowego i działające od ponad 5 lat.

Amortyzacja jako podstawowe źródło finansowania inwestycji rzeczowych przedsiębiorstw

Prezentowane szeroko w literaturze przedmiotu modele finansowania inwestycji rzeczowych przedsiębiorstw z kapitału amortyzacyjnego jednoznacznie

Tabela 1 Znaczenie źródeł finansowania nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw (w %)

	0	1	2	3	4	5	Razem
Zysk operacyjny	25	3	11	2	10	49	100
Amortyzacja	16	10	5	15	16	38	100
Kredyt bankowy inwestycyjny w złotych	70	7	7	8	3	5	100
Kredyt bankowy denominowany w walucie obcej	84	2	3	3	3	5	100
Pożyczka uzyskana poza sektorem bankowym	79	3	0	7	2	10	100
Leasing	64	7	8	8	8	5	100
Wzrost zobowiązań wobec kontrahentów	54	16	15	3	8	3	100
Wzrost zobowiązań publiczno-prawnych (podatki, ZUS)	84	5	3	2	3	3	100
Pomoc publiczna państwa	95	5	0	0	0	0	100
– dotacje	90	3	3	2	0	2	100
– umorzenie płatności podatkowych	100	0	0	0	0	0	100
– poręczenia kredytów, pożyczek	100	0	0	0	0	0	100
– preferencje podatkowe	95	2	0	3	0	0	100
– inne	98	2	0	0	0	0	100
Inne	97	0	0	0	0	3	100

Uwaga: 0 – źródło najmniej istotne; 5 – źródło najistotniejsze.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ankietowych.

Tabela 2 Znaczenie źródeł finansowania nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw według form własności i wyniku finansowego

	Średnia wartość	Średnia dla firm z kapitałem mieszanym prywatnym	Średnia dla firm wyłącznie z kapitałem publicznym	Średnia dla firm wyłącznie z kapitałem finansowym brutto w 2001 r.	Średnia dla firm z ujemnym wynikiem
Zysk operacyjny	3,16	2,42	3,50	2,82	3,05
Amortyzacja	3,18	3,32	3,12	4,36	3,18
Kredyt bankowy inwestycyjny					
w złotych	0,82	0,58	0,93	0,64	0,80
Kredyt bankowy denominowany					
w walucie obcej	0,56	0,58	0,55	1,00	0,45
Pożyczka uzyskana poza sektorem bankowym	0,79	1,68	0,38	1,09	0,86
Leasing	1,05	1,37	0,90	1,18	1,07
Wzrost zobowiązań wobec kontrahentów	1,05	0,95	1,10	0,91	1,30
Wzrost zobowiązań publiczno-prawnych (podatki, ZUS)	0,46	0,58	0,40	0,36	0,59
Pomoc publiczna państwa	0,05	0,05	0,05	0,00	0,05
– dotacje	0,23	0,21	0,24	0,36	0,23
– umorzenie płatności podatkowych	0,00	–	0,00	0,00	–
– poręczenia kredytów, pożyczek	0,00	–	0,00	0,00	–
– preferencje podatkowe	0,11	–	0,17	0,00	0,16
– inne	0,02	0,05	0,00	0,00	0,02
Inne	0,16	0,53	0,00	0,00	0,23

Uwagi: wartości średnie; 0 – źródło najmniej istotne; 5 – źródło najistotniejsze.
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ankietowych.

wskazują, że środki z amortyzacji są aktywnym źródłem finansowania inwestycji. Niezależnie od tego, czy środki z odpisów amortyzacyjnych są na bieżąco inwestowane, czy są akumulowane i dopiero potem przeznaczane na zakup nowych składników majątku rzeczowego oraz czy występują jako samodzielne źródło finansowania bądź wspomagane są zyskiem operacyjnym i kapitałem obcym, zawsze powinny finansować rzeczowy majątek trwały. Dlatego istotna jest zarówno wartość tego kapitału, jak i przekonanie przedsiębiorstw o konieczności jego właściwego wykorzystania. Badane przedsiębiorstwa wskazały na ważną rolę amortyzacji w finansowaniu inwestycji rzeczowych wśród źródeł ich finansowania. Odpowiednie dane prezentuje tabela 1.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że amortyzacja jest postrzegana jako najważniejsze źródło finansowania działalności inwestycyjnej przez 38% badanych przedsiębiorstw, a 16% firm wskazuje na całkowity brak jej znaczenia. Z przeprowadzanych badań wynika także, że amortyzacja wspomaga środki pochodzące z zatrzymanych zysków, które zdaniem 49% badanych przedsiębiorstw mają największe znaczenie. Jednocześnie firmy, dla których najistotniejsza jest nadwyżka finansowa, czyli zysk operacyjny plus amortyzacja, uznały, że kredyt bankowy, pożyczki spoza sektora bankowego i kredyt kupiecki, czyli ogólnie dług, mają

małe znaczenie w finansowaniu inwestycji rzeczowych. Małe znaczenie kredytu bankowego wynika głównie z jego ceny, czyli wysokich stóp procentowych⁴. Istotność źródeł finansowania działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw wymaga także weryfikacji ze względu na formę własności oraz wynik finansowy. Odpowiednie wyliczenia prezentuje tabela 2.

Z danych tabeli 2 wynika, że amortyzacja jest istotnym źródłem finansowania działalności inwestycyjnej w przedsiębiorstwach publicznych oraz tych, w których strukturze własności jest kapitał publiczny. Dla przedsiębiorstw prywatnych stanowi ona drugie co do ważności źródło finansowania, po zysku operacyjnym. Wskazuje to, że niezależnie od formy własności firmy – publicznej czy prywatnej – amortyzacja traktowana jest

⁴ Na niskie znaczenie kredytu bankowego w finansowaniu inwestycji rzeczowych przedsiębiorstw wskazują także inne prowadzone badania. Z badań Narodowego Banku Polskiego dotyczących struktury finansowania inwestycji wynika, że średnio 68,15% planowanych inwestycji rzeczowych przedsiębiorcy chcą realizować korzystając z własnych środków. W II kwartale 2002 r. w ten sposób sfinansowano 70,9% inwestycji. Z ankiety NBP wynika, że działalność inwestycyjną z wykorzystaniem niemal wyłącznie własnych zasobów prowadzi prawie 67% firm. Z kredytu bankowego finansowanych jest coraz mniej inwestycji. W II kwartale 2002 r. przedsiębiorcy deklarowali, że w 20,2% inwestycji korzystają z kredytu, podczas gdy w ostatnim kwartale 2001 r. w 22,3%. Przeciętnie 12,9% inwestycji jest realizowanych z kredytu złotowego, a 8,10% z dewizowego. Kredyt cieszy się małym zainteresowaniem, mimo że - zdaniem NBP - 67,6-73,3% przedsiębiorstw ma trwałą zdolność kredytową. Por. P. Blajer: *Kredyt drogi, niedostępny i zbyt ryzykowny*. „Rzeczpospolita” nr 263 z dnia 12.11.2002 r.

Tabela 3 Znaczenie przyspieszonych metod amortyzacji dla finansowania inwestycji rzeczowych przedsiębiorstw (w %)

	0	1	2	3	4	5	Razem
Metoda degresywna	79	2	3	7	3	7	100
Podwyższanie stawek	67	0	5	8	13	7	100
Amortyzacja indywidualna	72	3	3	7	5	10	100
Bez znaczenia - amortyzacja liniowa	25	3	7	3	5	57	100

Uwagi: 0 – nieistotna, 5 – istotna.

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań ankietowych.

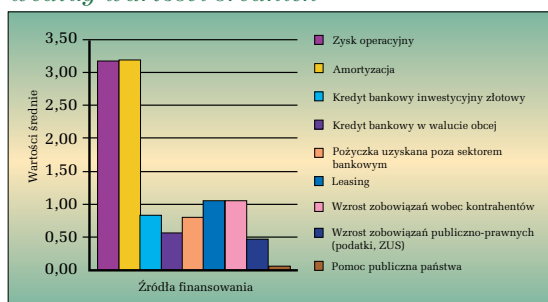
jako ważne źródło finansowania inwestycji, w przeciwieństwie do kredytu bankowego czy form pomocy publicznej państwa. Usytuowanie kapitału amortyzacyjnego na drugiej pozycji w przedsiębiorstwach prywatnych wskazuje na to, że firmy te nie do końca postrzegają istotę tego kapitału. Jednak plasowanie amortyzacji tak wysoko potwierdza jej kapitałowy charakter, gdyż traktowana jest niemal na równi z zyskiem zatrzymanym. Warto zwrócić uwagę na fakt, że także firmy z ujemnym wynikiem finansowy brutto wskazują na amortyzację jako źródło finansowania inwestycji rzeczowych. Należy jednak przypuszczać, że przedsiębiorstwa te częściej wykorzystują kapitał amortyzacyjny do finansowania potrzeb bieżących (zakupy materiałów, usług, wynagrodzenia) niż do działalności inwestycyjnej. Pogarszająca się sytuacja finansowa przedsiębiorstw, w tym przypadku ujemny wynik finansowy brutto, powoduje, że na cele rozwojowe mogły przeznaczyć tylko kapitał amortyzacyjny. Częste są przypadki wykorzystywania kapitału amortyzacyjnego do finansowania potrzeb bieżących, a realizowane inwestycje nie zapewniają nawet bieżącej reprodukcji rzeczowego majątku trwałego⁵, co prowadzi do jego deprecjacji. Przedsiębiorstwa nierentowne uzupełniają kapitałem amortyzacyjnym braki zysku operacyjnego. Z przedstawionych badań wynika, że wszystkie grupy przedsiębiorstw bardzo zwracają uwagę na możliwość wykorzystania w inwestycjach środków finansowych z amortyzacji, czyli kapitału amortyzacyjnego. Podsumowanie tej części badań zaprezentowano na wykresie.

Dane zilustrowane na wykresie potwierdzają wcześniejsze spostrzeżenia. Kapitał amortyzacyjny jest tak samo ważnym źródłem finansowania działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw jak zysk operacyjny. Przedsiębiorstwa nie liczą na kredyty bankowe, które są zbyt drogie, ani na pomoc publiczną państwa. Źródłem finansowania inwestycji upatrują w środkach wewnętrznych – zysku i kapitale amortyzacyjnym. Można na tej podstawie wysnuć wniosek, że ankietowane przedsiębiorstwa potwierdzają teorię, iż firmy korzystające z amortyzacji w finansowaniu nakładów inwestycyjnych w mniejszym stopniu korzystają z długu.

Stwierdzono, że amortyzacja jest postrzegana jako istotne źródło finansowania inwestycji rzeczowych, dlatego też przedsiębiorstwom powinno zależeć na szybszym odzyskiwaniu kapitału amortyzacyjnego z rzeczowych składników majątku trwałego. Powinny zatem dostrzegać walory przyspieszonych metod odpisów amortyzacyjnych w tym zakresie. Jednak nie potwierdzają tego przeprowadzone badania. Odpowiednie wyliczenia, obrazujące znaczenie przyspieszonych metod amortyzacji, prezentuje tabela 3.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że dla przeważającej części ankietowanych przedsiębiorstw przyspieszone metody amortyzacji nie mają znaczenia. Aż 79% badanych przedsiębiorstw wskazało, że metoda degresywna jest nieistotna dla kształtowania wielkości amortyzacji jako źródła finansowania inwestycji. Podobna jest opinia o możliwości podwyższania stawek podstawowych (choć tu 13% badanych przedsiębiorstw wskazało, że jest to ważne rozwiązanie, nadając mu stopień 4) oraz indywidualnego określania wysokości odpisów amortyzacyjnych. Powstaje tu pewna sprzeczność. Przedsiębiorstwa wskazują na duże znaczenie amortyzacji w finansowaniu inwestycji rzeczowych, ale z drugiej strony nie wykorzystują rozwiązań systemowych, które pomogłyby im zwiększyć wartość kapitału amortyzacyjnego i tym samym ich możliwości inwestycyjne. Przedsiębiorstwa nie do końca są świadome ważnej roli kapitału amortyzacyjnego w finansowaniu inwestycji rzeczowych, które stanowią o ich wartości i przyszłości. Potwierdzają to badania doty-

Wykres Znaczenie źródeł finansowania działalności inwestycyjnej przedsiębiorstw według wartości średnich

⁵ Por. Cz. Skowronek: *Sytuacja finansowa przedsiębiorstw a ich możliwości rozwojowe*. Warszawa 2001 VII Kongres Ekonomistów Polskich, z. 20, s. 8.

Uwagi: od 0 - źródło najmniej istotne, do 5 - źródło najbardziej istotne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych tabeli 1.

Tabela 4 System amortyzacji podatkowej a system ulg inwestycyjnych jako stymulatory decyzji inwestycyjnych przedsiębiorstw (w %)

Czy system amortyzacji podatkowej może wpływać na podejmowanie decyzji inwestycyjnych		Czy system ulg inwestycyjnych wpłynął na podejmowanie decyzji inwestycyjnych	
Tak	62	Tak	34
Nie	33	Nie	66
Brak odpowiedzi	5	Brak odpowiedzi	0
Razem	100	Razem	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ankietowych.

czące znaczenia przyśpieszonych metod amortyzacji dla przedsiębiorstw. W tabeli 4 zaprezentowano odpowiednie wielkości, dodatkowo zestawiając wyniki z ocenami ulg inwestycyjnych nadanymi przez firmy⁶.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zdaniem przedsiębiorstw istniejący obecnie system amortyzacji bardziej zachęca do inwestycji niż nieistniejący już system ulg inwestycyjnych. Tylko 34% przedsiębiorstw wskazało, że ulgi inwestycyjne mogły stymulować podejmowanie inwestycji rzeczowych⁷, podczas gdy system amortyzacji jest takim stymulatorem dla 62% badanych firm. Wnioski te potwierdzają sprzeczność w działaniu przedsiębiorstw. Kapitał amortyzacyjny jest dla nich ważny, normy systemowe określające jego wysokość mogą je stymulować do podejmowania inwestycji rzeczowych, ale zapisy w tych normach, umożliwiające uzyskanie wyższej wartości kapitału amortyzacyjnego, są nieistotne.

⁶ Ulgi inwestycyjne zostały zniesione od 1.01.2000 r., a w ich miejsce w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych wprowadzono rozwiązania z zakresu amortyzacji.

⁷ Jako główne przyczyny niekorzystania przez przedsiębiorstwa z ulg inwestycyjnych można wymienić zarówno niespełniania warunków umożliwiających korzystanie z ulg (wysoki próg „rentowności podatkowej” określony w ustawie), jak i rygorystyczność przepisów przy utracie prawa do ulgi (np. przy powstaniu zobowiązań podatkowych, błędów w rozliczeniach podatkowych).

Wnioski

Podsumowując wyniki badań ankietowych, dotyczące postrzegania przez analizowane przedsiębiorstwa istoty kapitału amortyzacyjnego, można wysunąć następujące wnioski:

1) odpisy amortyzacyjne, tworzące kapitał amortyzacyjny, mają duże znaczenie jako źródło finansowania działalności inwestycyjnej,

2) niezależnie od formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa i własności kapitału firmy wskazują na kapitał amortyzacyjny jako najistotniejszy w finansowaniu inwestycji rzeczowych, obok zysku netto,

3) 57% badanych przedsiębiorstw wskazało, że najważniejszą metodą amortyzacji jest metoda linowa, a 79% stwierdziło, iż metoda degresywna jest nieistotna (podobnie oceniono pozostałe możliwości przyśpieszenia odpisów amortyzacyjnych).

Badane przedsiębiorstwa doceniają znaczenie kapitału amortyzacyjnego w finansowaniu inwestycji rzeczowych, ale tylko w stopniu minimalnym. Nie wykorzystują przyśpieszonych metod amortyzacji, by przyspieszyć zwrot środków zainwestowanych w rzeczowe składniki majątku, by pozyskać wyższą wartość kapitału amortyzacyjnego oraz by zmniejszyć zakres erozji kapitału amortyzacyjnego na skutek inflacji i podatku dochodowego.